

בבא קמא סוגיה ט (דף ד ע"א): כופר באדם

הגמרא משווה בין כל המזיקים ומחפשת את ההבדלים שביניהם בחומרת הדינים של כל אחד ואחד. בסוגייתנו היא משווה בין השור המזיק לאדם המזיק וטוענת שיש בשור חומרה שאין באדם: "לא ראי השור שמשלם את הכופר כראי האדם שאין משלם את הכופר" – כלומר בשור שהרג אדם, חייבים הבעלים לשלם כופר, כפי שכתוב (שמות פרק כ כ פסוקים כט-ל): "וְאִם שׂוֹר נִגַּח הוּא מִתְמַל שְׁלֹשִׁים וְהוּעַד בְּבָעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ וְהַמִּית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, הַשׂוֹר יִסְקַל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת. אִם לֹכֵד יוֹשֵׁת עָלָיו וְנָתַן פְּדִין נִפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹשֵׁת עָלָיו". מכאן למדו שבעל השור, למרות שהוא לא חייב מיתה כאשר שור הרג אדם, מכל מקום הוא חייב לשלם כופר, דהיינו סכום כסף כנגד מיתת האדם. כל זה בשור שהרג אדם, אך באדם שהרג אדם לא מצינו דין כופר, ולכן רצתה הגמרא לומר ששור המזיק יותר חמור מאדם המזיק, בעניין זה.

א. נלמד בגמרא את דין כופר באדם ובבהמה, לקמן בדף כו ע"א מהמילים "ויהא אדם חייב בכופר וכו'", ונעיין שם גם בתוספות ד"ה "ויהא":

גמרא: ויהא אדם חייב בכופר מק"ו: ומה שור שאינו חייב בארבעה דברים - חייב בכופר, אדם שחייב בארבעה דברים - אינו דין שיהא חייב בכופר! אמר קרא: (שמות כא) ככל אשר יושת עליו, עליו - ולא על אדם. ויהא שור חייב בארבעה דברים מק"ו: ומה אדם שאינו חייב בכופר - חייב בארבעה דברים, שור שחייב בכופר - אינו דין שיהא חייב בארבעה דברים! אמר קרא: (ויקרא כד) איש... בעמיתו, ולא שור בעמיתו.

תוספות שם:

ויהא אדם חייב בכופר – מ"לא תקחו כופר לנפש רוצח" לא נפקא, דההיא דאיצטריך דלא תשקול מיניה ממונא למפטריה, כדאמרין בפרק אלו נערו (כתובות דף לו:). והכא איירי שיהרג וישלם כופר כמו השור... אבל כופר באדם כל זמן דלא אשכחן דפטור בשום מקום לא מצינן למילף מיניה כלל.

1) מה היה צונן *de adp eheh adp fidi derese* "אכר יושת צליו"?

ב. נעיין עתה בקושיית ריב"א בתוספות ד ע"א ד"ה "כראי":

כראי אדם שאין משלם את הכופר - הקשה ריב"א מאי חומרא היא זו? האי דאין משלם את הכופר משום דקים ליה בדרכה מיניה! ...

2) הסבר את קושיית ריב"א?

(תזכורת: "קים ליה בדרבה מיניה" = כאשר ישנם שני עונשים בו-זמנית, מטילים רק את העונש החמור ופוטרים מהעונש הקל).

ג. נעין בתירוץ של ריב"א לקושייתו, ונראה לפני כן את דברי תנא דבי חזקיה בכתובות לה ע"א:

כתובות לה ע"א:

אמר רבא: ומי איכא למייד חייבי מיתות שוגגין חייבים? והא תנא דבי חזקיה: מכה אדם ומכה בהמה (וש"י): מכה בהמה ישלמה ומכה אדם לא ישלם אלא יומת. הקיש פטור ממון דמכה אדם לחיוב ממון דמכה בהמה: מה מכה בהמה אין לך בו חילוק לחיוב אף מכה אדם אין לך בו חילוק לפטור - מכה בהמה לעולם חייב דאמר"י בב"ק דף כו ע"ב: פצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד ואונס כרצון), מה מכה בהמה - לא חילקת בו בין בשוגג בין במזיד, בין מתכוין לשאין מתכוין, בין דרך ירידה לדרך עלייה, לפוטרו ממון אלא לחייבו ממון, אף מכה אדם - לא תחלוק בו בין בשוגג בין במזיד, בין מתכוין לשאין מתכוין, בין דרך ירידה לדרך עלייה, לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון!

המשך התוספות שם:

ותירץ (ריב"א) דשוגג נמי פטור מדתנא דבי חזקיה.

3) מה ריב"א מוכיח מתנא דבי חזקיה בצנין סיבת הפטור

מכאן באדם, ואיך זה מתרץ את קושייתו?

ד. נחזור שוב לתוספות ד ע"א ד"ה "כראי" ונראה את דברי ר"י שחולק על ריב"א:

ואומר ר"י דלאו פרכא היא כלל! דלא מפטר משום קים ליה בדרבה מיניה. וכאן נמי אין שייך להזכיר תנא דבי חזקיה. דלקמן בפ"ב (דף כו.) משמע דאי לאו קרא ד"עליו ולא על האדם" ("אם פָּרַר יוֹשֵׁת עָלָיו וְנָתַן פְּדִין וְנָפְשׁוּ כָּל אֲשֶׁר יוֹשֵׁת עָלָיו") הוה ילפינן אדם משור שיתחייב מזיד מיתה וכופר, ומ"עליו" פטרי ליה אפילו שוגג, דומיא דשור דאין מזיד לשור.

4) מה לשיטתו אין כחלף ה"א להקשות את קושיית ריב"א?

ה. כמו כן נראה את הקושיה השניה של ר"י שם על ריב"א:

ותנא דבי חזקיה דפוטרו אפילו שוגג, היינו ממון שהזיק בשעת חיוב מיתה...

5) מה קושייתו על ריב"א מן הראיה על תנא דבי חזקיה? (אם

אתה לא מבין מיד, כדאי לראות את דברי המהר"ם על הסעיף הבא).

ו. נעין עתה בדברי המהר"ם על תוספות ד"ה "כראי":

מהר"ם מלובלין בבא קמא דף ד עמוד א

ד"ה "כראי האדם שאינו משלם את הכופר וכו'". ואומר ר"י דלאו פירכא היא כלל, דלא מפטר משום קים ליה בדרבה מיניה. רצה לומר דאינו מפטר

משום קים ליה בדרבה מיניה אלא היכא שהזיק ממון בהדי מיתה כמו שכתבו התוס' בסמוך, דהיינו שהמית אחד וקרע את בגדיו, וכמו שנגף אשה הרה והמית את האשה וגם יצאו ילדיה, שפטרו הכתוב "אם יהיה אסון באשה" וגו', משום דקים ליה בדרבה מיניה... אבל לענין אם חייב אדם מיתה וכופר בשביל נפש הנהרג שהמיתו, כמו בשור, שהשור הוא בסקילה וגם בעליו חייב כופר, הכל בשביל הנפש שהמית, בזה לא נפטר מטעם קים ליה בדרבה מיניה, דהכל הוא דין אחד בשביל נפש הנהרג. אלא מ"עליו" הוא דפטרינן ליה, והראיה מפרק ב' דלקמן דמשמע שם דאי לאו קרא ד"עליו ולא על האדם", הוה ילפינן אדם משור בק"ו. שמע מינה דלא שייך לפטרו מטעם קים ליה בדרבה מיניה.

6) מה החילוק בין אמון לכופר, ולמה לא שייך קים ליה

בדרבה מיניה ככופר?

א. ועתה נעיין בדברי אהל אבות סימן כ"ד סק"א ד"ה "ואם כי יראתי":

אהל אבות סימן כ"ד סק"א

ואם כי יראתי בפצותי, להעיר בדברי המהר"ם ושאר גדולי האחרונים דפירשו כונת התוס' כנ"ל דבב' עונשים על עבירה אחת ליכא קלב"מ, מ"מ אעירה בזה דמדברי התוס' משמע היפך דבריהם, דהנה לדבריהם עולה דלקלב"מ בעינן דאך במקרה יצטרפו ב' החיובים משא"כ בכופר דענין אחד להם, ומדברי התוס' שכתבו – "ממון שהזיק בשעת חיוב מיתה", ומדברי רבינו פרץ שכתב – "בממון שעם המיתה", הרי משמע איפכא, דלדינא דקלב"מ בעינן צירוף טפי להבי' חיובים והיינו שיהיו ב' החיובים חלים עליו בזמן או במעשה אחד משא"כ בכופר, דאין חיובו מצורף בהדי חיוב מיתה, וזהו ממש היפך דברי המהר"ם ושאר רבונותא וצ"ע בכונת התוס'.

7) איך הוא הופך את סברת מהר"ם?

ח. נשתמש בדברי התוספות כדי להבין את קושיית המנחת שלמה ב"ק ד ע"א בד"ה "ונסתפקתי" על ריב"א:

מנחת שלמה בבא קמא ד ע"א

נסתפקתי באדם שהרג, בדרך מתעסק שפטור ממיתה, אם יהיה חייב בכופר, שמצד תנא דבי חזקיה א"א לפטור שאינו דומה לשוגג, שהמתעסק הוא כאילו לא עשה את המעשה רציחה כלל, ודומה למה שכתבו התוס' לקמן (ל"ה ע"א ד"ה מתניתין), שמקלקל בשבת חייב בתשלומין. ואין נראה שיהיה פטור מכופר מפני שהוא מתעסק, דלא גרע מתעסק ממעשה שורו, וכמו שחייב כופר על נגיחת שורו ראוי לחייבו על שהרג במתעסק. אך אם נימא כן, צ"ע על הריב"א לפי"ז, דמצאנו גם באדם שחייב בכופר.

8) הסבר איך מהסברה עלו יוצאת קושיא על ריב"א.

... כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים - זוכה לבינה כיששכר, דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל.

תשובות

- (1) ה"א שאם רצח יהרג וגם ישלם כופר.
- (2) ריב"א אומר שלא שייך לומר שהשור חמור מאדם בעניין הכופר, כי הרי האדם פטור משום קים ליה בדרבה מיניה.
- (3) הוא מוכיח שגם בשוגג האדם פטור מכופר, ולכן פטור זה הוא עניין מהותי באדם שאינו קשור לקים ליה בדרבה מיניה. וא"כ אדם באמת קל משור בעניין זה, ואפשר לומר "לא ראי לשור כראי האדם".
- (4) הוא מקשה מן הלימוד בכו ע"א שלומדים מפסוקים שאדם פטור מכופר, ואם היה שייך קים ליה בדרבה מיניה, לא היה צריך ללמוד זאת מפסוקים!.
- (5) הוא אומר שתנא דבי חזקיה דיבר על ממון אחר ולא על כופר.
- (6) כופר ומיתה הם חיוב אחד על הריגת אדם וא"כ לא היינו לומדים לפוטרו ממקור שפוטרו אותו מממון שהזיק כאשר הרג (עליו דיבר תנא דבי חזקיה).
- (7) הוא אומר שדווקא בחיוב אחד שייך קלב"ם, אבל כופר דומה לב' חיובים ולכן לא שייך בו קלב"ם.
- (8) משום שמתעסק אינו כשוגג, ראוי שישלם כופר, וא"כ מצינו כופר באדם – וקשה לריב"א.